

ESTOFIILI TEGEVUSARUANNE

Cornelius Hasselblatt. Ma armastasin eestlast. Autobiograafilised retked. Tlk Katrin Kaugver, toim Tiina Hallik. Tallinn: Tuum, 2016. 423 lk.

Cornelius Hasselblatti mälestusteraamatu „Ma armastasin eestlast” pealkiri on sama mitmetähenduslik kui tekst ise. Ühe võimaliku suuna selle mõistmiseks leiab teose tagakaanelt, kust võib lugeda, et pealkiri pakkus end ise välja, oli justkui algusest peale ette antud. Sest eesti kirjanduses on olemas teosed „Ma armastasin sakslast” (A. H.

Tammsaare), „Ma armastasin venelast” (Maimu Berg) ja „Ma armastasin rootslast” (Enn Nõu), kuid et armastus eestlase vastu ei ole veel ühegi raamatu pealkirja jõudnud, siis tuleb see lünk täita.

Vaatamata vaimukale paralleelile ei sobi vaadeldav teos muidugi sellesse ritta, ja seda tunnistab autor ka ise, tõdedes, et tema raamatut on raske eesti kirjanduseks pidada, ükskõik kuidas me viimast ka ei defineeriks ega piiritleks. Tõepoolest, see pole kirjutatud eesti keeles, eestlase käega ega isegi Eesti-

maal. Samuti pole tegu ilukirjandusega, vaid autobiograafiliste retkedega, nagu võib lugeda alapealkirjast, või ka autobiograafiliste selgitustega, nagu võiks fraasi *autobiographische Streifzüge* mõista ülekantud tähenduses. Hasselblatt avab raamatus oma eestlasearmastuse tagamaid, ent kui eespool nimetatud romaanides on armastuse objektiks lihast ja luust inimene, siis Hasselblattil on selleks hoopis eesti kirjandus, eesti keel ja eesti kultuur (kuigi räägitakse ka romantilistest suhetest nii mõnegi eestlannaga). Originaalteose pealkiri on siin taas kord täpsem – *Ich liebe eine Estin* – ja sobib grammatilise soo kategooriat silmas pidades nii keele, kirjanduse kui ka kultuuri kohta, sest kõik need on saksa keeles naissoost. Kalambuuritsemine võib anda vale signaali ka selle kohta, justkui oleks Hasselblatti estofiilia lõppenud või möödas, nii nagu on läbi saanud kõik suhted, millest räägivad need eesti kirjanduse armastusromaanid. Minu teada on Hasselblatti estofiilia siiski täies elujõus ja näitab üha uusi vilju. Alles sel aastal ilmus temalt kaks uut eesti kirjanduse tõlget saksa keelde, Andrus Kivirähki „Mees, kes teadis ussisõnu” ja Mihkel Muti „Kooparahvas läheb ajalukku”, ning ta lööb jätkuvalt aktiivselt kaasa teaduselusel.

Vaatamata neile võimalikele ekssiassotsiatsioonidele on pealkiri siiski teosele väga tabav iseloomustus, sest ka tekst ise on täis vaimukusi, huumorit ja (enese)ironilisi kommentaare, kuigi on üldiselt kirjutatud saksaliku põhjalikkusega ja meenutab veidi aruannet. Siit leiab teravmeelseid paralleele elu ja kirjanduse vahel stiilis, et romantilise suhte iseloomustamiseks Mustamäel elava Mallega oli eesti kirjandusest pealkiri kohe võtta, Arvo Valtoni „Mustamäe armastus”. Samuti on raske muiet tagasi hoida, kui loed, kuidas autor millalgi 1985. aasta talvel Viljandis käis ja ühe sõbra ema juures ööbides sõna „kutsikas” võimaliku tähendusspektri omandas.

„Ma armastasin eestlast” räägib sellest, kuidas üks 1971. aasta suvel Soomes veedetud perepuhkus kujunes toona

11-aastasele Lääne-Saksamaalt pärit noormehele nii meeldejäävaks, et poiss otsustas selle järel minna soome keele kursustele ja õppida ülikoolis soomeugri keeli. Selle raames puutus ta kokku ka eesti keele ja kirjandusega ning armus neisse nii jäägitult, et neist sai ühtaegu hilisemas elus tema hobi, leivateenistus ja kutsumus. Teisisõnu räägib see raamat Cornelius Hasselblatti estofiilia tekkimisest ja kujunemisest. Kuid samal ajal on see ka arengulugu, mis kujutab ühe keeleandeka, tööka ja lõputult uudishimuliku noore vaimset, emotsionaalset ja sotsiaalset küpsemist, kujunemist silmapaistvaks keele- ja kirjandusteadlaseks, tõlkijaks ja kultuurivahendajaks. See on ka raamat, mis vaatamata sellele, et autor on tegelikult *outsider*, eesti kultuuri vaatleja väljastpoolt, pakub *insider*-pilku eesti kirjandus- ja kultuurielule ühiskondlik-poliitiliselt turbulentsetel aegadel 1980-ndate algusest kuni 2000-ndateni. Raamatu autor lävis juba oma esimestest Eestis-käikudest alates eesti kirjanduse võtmeisikutega ja oli oluliste sündmuste tunnistajaks. Epiloogist võib lugeda, et ühe tõuke teose kirjapanemiseks andis talle tähelepanek, et noored eestlased ei tunne oma kodumaa lähiminevikku, arvates, et nõukogude aeg oli üks suur vangipõli, kus kõik oli keelatud ja rangelt reglementeeritud. Hasselblatt aga näitab, et kuigi sotsiaalmajanduslikus elus valitses toona viletsus ja ideoloogia oli rõhuv, oli kunstirahvas vägagi ärgas ega erinenud suurt oma lääne „kolleegidest”. Ta jõuab põhjaneva tõdemuseni, et ida ja lääs olid juba alates 1960-ndatest sarnasemad, kui tavaliselt arvatakse.

Eesti kirjanduse ja kultuuri meelevallas

Ma ei tea, kas mõni kõrvalseisja on kunagi kusagil kirja pannud sellise ülistuslaulu eesti keelele ja kirjandusele nagu Hasselblatt või on tema esimene, aga igal juhul võib iga eesti kultuuri kandja tunda end seeläbi ülendatuna. Ta kirjutab eesti keele ja kirjanduse

suureks, näitab, et need on erilised, väärt hoidmist, uurimist ja vahendamist väljapoole, ning on ise sellega tegelenud pühendunult viimased kolmkümmend viis aastat. Kui mälestusteoses kirjeldab Hasselblatt, kuidas ta järk-järgult langes eesti kultuuri meelevalda, siis tuleb tunnistada, et praegu on eesti kirjandus suuresti tema meelevaldas, vähemalt saksa- ja võib-olla ka hollandikeelses kultuuriruumis. Hasselblatt on üks neist, kes valib eesti kirjandusest teosed, mis on väärt tõlkimist, esineb Eesti-teemaliste ettekannetega, kirjutab artikleid teadusväljaannetele ning meediakanalitele, võitleb väsimatult selle eest, et Eestit, Lätit ja Leedut ei pandaks läänes kultuuriliselt ühte patta. Ta on eesti keele, kirjanduse ja kultuuri saadik Euroopas.

Ühe põhjusena, miks ta hakkas huvituma eesti kultuurist, toob Hasselblatt välja oma poolehoidu väikeste, nõrkade ja unarusse jäetute vastu, mis olevat talle juba lapsepõlvest alates omane olnud. Ka Eesti ja eestlased on liiga sageli ida poolt alla neelatud ja lääne poolt hätta jäetud, nagu ta oma mälestusteraamatus tõdeb. Samuti rõhutab ta oma huvi teistsuguse, ebakonventsionaalse, tundmatu ja eksootilise vastu. Ja kolmandaks ei saa muidugi eitada perekondlikku eelsoodumust, mille liigset väljatoomist Hasselblatt ise tegelikult ei soovi. Nimelt on ta Eestist pärit tuntud baltisaksa vaimlikesuguvõsa järeltulija. Tema isa, samuti vaimulik, sündis Eestis eesti-saksa segaperes, oskas eesti keelt ja oli oma lapsepõlvemaasse väga kiindunud, tutvustades seda ka oma lastele, olgu siis koduste jutuvestmiste ja pildivaatamiste või turistlike külaskäikude kaudu toonasesse Nõukogude Eestisse. Arvan, et ilma isapoolse uste avamiseta ei oleks Hasselblatt 1982. aastal, mil ta esmakordselt Eestisse tuli, leidnud nii heasoovlikku vastuvõttu. Juba sel esimesel kohtumisel sai ta tänu isa kontaktidele tuttavaks Enn Soosaarega, kes aitas edaspidi avada järgmisi uksi, tutvuda üha uute ja uute vaimuinimestega, kes 1980-ndatel ja hiljemgi eesti kultuuri kujundasid.

Kõigist neist kohtumistest Eesti loovisikutega, aga ka laias maailmas tegutsevate Eesti-huvilistega, ja üritustest, millest ta osa võttis, kirjutab Hasselblatt põhjalikult ja suure detailitäpsusega, mis on osutunud võimalikuks tänu sellele, et ta on pidanud võimevõimet, mida ka kohati tsiteerib. Nii võime lugeda tema fennougristikaõpingutest Hamburgi ülikoolis ja esmakordselt Eesti pinnale astumisest 16. juulil 1982 Pärnu rannas, viibimisest vahetusüliõpilasena Helsingi ülikoolis ja eesti kirjanduse intensiivse lugemise ja tõlkimise algusest (NB! esimene eestikeelne teos, mille ta tervikuna 1983. aasta alguses läbi luges, oli Paul Kuusbergi „Südasuvel“), järjest sagedasemaks muutuvatest Eestiskäikudest ja üha uutest ja uutest kohtumistest kirjanike ja tõlkijatega, osalemisest VEKSA ehk Väliseestlastega Kultuurisidemete Arendamise Ühingu suvekursustel 1983. aastal ja kokkupuudetest KGB funktsionääridega. Sellele järgnes koos mõttekaaslastega tõelisest pioneerivaimust kantud eesti kirjanduse kvartaliajakirja Estonia (ilmus aastatel 1985–2004) tegemine, magistri- ja doktoritöö, teadus- ja õppetöö Hamburgi ülikooli soome-ugri seminaris, esimesed tõlked eesti kirjandusest Saksa ja Hollandi kirjastustele, artiklid ja ettekanded. Seda kõike kroonib soome-ugri keelte ja kultuuride professor Hollandis Groningenis aastatel 1998–2014, kuni õppetool ülikooli kokkuhoiupoliitika tõttu suleti. Tekib väga mitmekülgne ja teaberikas pilt nii Hasselblatti enda tegemistest kui ka Eesti kultuuri- ja ühiskonnaelust vaadeldaval perioodil. Kuid kohati läheb selline üksikasjalikkus ja detailideni ulatuv dokumenteerimisiha ka tüütuks: kas iga vestluse sisust, iga Eestiga seotud raamatu hankimise raskusest või igale üritusele jõudmise ja sealt lahkumise üksikasjadest on ikka vaja maailmale teada anda? Mina, kes ma olen poolenisti saksa ja poolenisti eesti filoloog ja tean paljusid mainitud isikuid või nähtusi, naudin selliseid kirjeldusi muidugi väga, kuid eesti kirjanduse ja kultuuri huvilisele võib mälestuste teine pool jääda kaugeks, samal ajal kui saksa

lugeja võib igavleda pikkade lõikude juures, mis käsitlevad kohtumisi eesti loovisikutega.

Elu juhtmõtted – vabadus ja armastus

Teos pakub veel ühe huvitava tähendustasandi, nimelt võib seda lugeda kui arengulugu, mille kangeline on alguses uje ja tagasihoidlik, muretseb selle pärast, et ta on vestlustes Eesti kultuurikorüfeedega ebavõrdne partner, kellel pole omalt poolt pakkuda muud kui siirast uudishimu ja tähelepanelikku kõrva, aeg-ajalt ka mõne läänne ilmunud raamatu hankimist, kuid kes küpseb järk-järgult nii inimese kui ka oma ala asjatundjana, nii et teose lõpulehekülgedel astub lugeja ette juba vägagi eneseteadlik, aukartust äratava teadmistepagasiga laialt tunnustatud ekspert, kes ei ole end teostanud mitte ainult ametialaselt, vaid on leidnud ka õnne isiklikus elus. Kuigi Hasselblatt rõhutab, et see kirjatöö kajastab ainult tema tegevust eesti kultuuri väljal ega hõlma kogu ta elu – tööpoolest, tema perekondlikust taustast või suhetest eesti kultuurist väljapoole jäävate sõpradega oleks tahtnud rohkem lugeda –,

jääb siiski mulje, et Eesti asja ajamine võtab suurema osa tema ajast. See ei ole etteheide, pigem imetus, et keegi on endale leidnud nii südamelähedase tegevuse.

Hasselblatt kirjutab juba oma mälestuste avapeatükis, et tal on elus olnud kaks juhtprintsipi, vabadus ja armastus, millele on allutatud kõik teised põhimõtted. Vabadus tähendab iseseisvust enesemääratlemisel ja mis tahes otsuste langetamisel, olgu erialavalik, mõne ametikoha vastuvõtmine või sellest loobumine. Armastust võib mõista nii tavatähenduses inimestevahelise kiindumusena, millest Hasselblatti elus puudust pole olnud ja millest ta pajatab avameelselt, kuid ka kirgliku suhtumisena kõigesse, mis ta ette võtab. Ja siin meenub taas teose pealkiri, mis ei mõju enam vaimuka, kuid mõnevõrra eksitava vihjena tuntud kirjandusteostele, vaid võtab tööpoolest tabavalt kokku Cornelius Hasselblatti senise elu ja tegevuse. Tema kirglikust ja süvitsi minevast huvist eesti keele, kirjanduse ja kultuuri vastu võiks igaüks meist eeskuju võtta ning selle üle uhkust ja rõõmu tunda.

AVE MATTHEUS